

WYBÓR – WYBORY – WYBIERAĆ

Rzeczownik *wybór* notowany jest w tekstach od XV w. Jest to wyraz rodzimy o pochodzeniu prasłowiańskim. Jego podstawą etymologiczną jest psł. czasownik *vy-brati < psł. *brati < pie. **bher-* ‘nieść’ [por. SEJP]. To pierwotne znaczenie czasownika *brać* ‘nieść’ znajduje refleks również w jego współczesnych znaczeniach, takich jak: 1. ‘zabierać kogoś ze sobą, udawać się z kimś, czymś dokądś’: *brać dzieci na spacer,brać kanapki na wycieczkę*; 2. ‘zdobywać, zabierać coś siłą’: *brać zakładników;brać do niewoli;brać do wojska*; 3. ‘używać czegoś w jakimś celu’: *brać drewno na opał;brać towar na sprzedaż*. Jest to znaczenie również zaznaczone w derywacie przedrostkowym *ze-brać* ‘znieść na jedno miejsce, zgromadzić jednym miejscu’ [por. WSJP PWN].

Wybór, poczynając od języka staropolskiego, ma znaczenie czynnościowe ‘wybranie, wybieranie’, a także przedmiotowe – ‘to, co zostało wybrane, wyselekcjonowane’. Ze znaczeniem pierwszym wiążą się m.in. takie frazeologizmy jak: *bez wyboru, do wyboru, być kimś z wyboru, mieć wybór, nie mieć wyboru, wybór pada na kogoś – na coś, do wyboru – do koloru*. Znaczenie drugie ma we współczesnej polszczyźnie już mniejszą egzemplifikację, np. *wybór pism, utworów, tekstów, wierszy, przedmiotów użytkowych* [zob. WSJP PWN], ale w staropolszczyźnie miało zakres szerszy i obejmowało m.in. zaciąg, pobór do wojska, pobór należności, podatków, dochodów: „Swoich tam urzędników dla wybioru dochodów postawił” [SL], a także ‘coś wyborowego, zespół najlepszych jednostek czegoś’; stąd i znaczenie przymiotnika *wyborny*. Tę ostatnią parafrazę możemy odnosić do polszczyzny aż po przełom XIX i XX w.:

Jesteś wybór u mnie z pomiędzy sług moich. (...) Sam z poczesnemi orszaki oraz z wyborem procarzów i strzelców pierwszą straż prowadził. (...) Mnie brak dał, owiec, koni, skór, a sobie wziął wybór. (...) Czternaście tysięcy mocnego ludu sposobili na wybór zbrojnego [SL].

[W boju] padł wybór, kwiat rycerstwa tureckiego (...). Gości nie bardzo wiele, ale sam wybór i wszyscy najwyższej gali (...). Jeźdźono tak do Szubkowa, gdzie był ogród fruktowy wyborem owoców słynący (...). Zaszło mu drogę wojsko Maksencjuszowe, rynszunkami świetne, dobranym wyborem ludu znamienite [SJPdor].

Rozwój kultury politycznej w I i II Rzeczypospolitej utrwalił odrębne znaczenie związane z tymi realiami ‘wybieranie kogoś na jakieś stanowisko’: *wybór na posła, wybór króla, prezydenta, delegata, przewodniczącego, prezesa, kandydata*. To z kolei stało się przyczyną ustabilizowania się formy *wybory*, pierwotnie formy liczby mnogiej od rzeczownika *wybór*, wtórnie zaś oddzielnego leksemu o charakterze *pluralia tantum*.

Wybory to ‘akcja polityczna mająca na celu powołanie przez głosowanie odpowiednich kandydatów do pełnienia określonych funkcji publicznych’: *wybory do sejmku, do parlamentu, do senatu, do rady narodowej; wybory przedterminowe; przeprowadzić wybory, rozpisać wybory, unieważnić wybory, zarządzić wybory*. Ze względu na znaczenie rzeczownik *wybory* jest obudowany obszerną terminologią z zakresu prawa i politologii: *wybory bezpośrednie, pośrednie; wybory czteroprzymiotnikowe – pięcioprzymiotnikowe; wybory dwustopniowe, jednostopniowe; wybory kurialne; wybory powszechne, proporcjonalne, równe, większościowe; wybory uzupełniające; startować w wyborach*.

Wybory do Sejmu oraz rad narodowych są powszechne, równe, bezpośrednie. (...) W nowych wyborach jego partia straciła trzydzieści dwa mandaty. (...) Radę miejską rozwiązano, zarządzono nowe wybory. (...) Mają nareszcie rozpisać nowe wybory (...) [SJPDor].

Leżący u podstaw całej rodziny wyrazów dwuaspektowy czasownik *wybrać* – *wybierać* ma we współczesnej polszczyźnie kilka znaczeń: 1. ‘dokonywać wyboru, selekcji’: *wybrać coś bez zastanowienia, wybrać książkę, wybrane zagadnienia*; 2. ‘wziąć (brać), wyjąć (wyjmować) coś ze środka’: *wybrać piasek z dna rzeki, wybrać ziemię z wykopu, wybrać jaja z gniazda*; 3. ‘wziąć (brać) wszystko do końca’: *wybrać pieniądze z konta, wybrać wodę ze studni*; 4. ‘głosując sprawić, że ktoś obejmie jakiś urząd’: *wybrać króla, wybierać senatorów, wybrać na prezesa*; 5. *górn.* ‘wydobyć (wydobywać) w kopalni urobek ze złoża’: *wybrać węgiel z pokładu*; 6. *mors.* ‘wyciągnąć (wyciągać) coś z wody’: *wybrać kotwicę, wybrać sieci* [por. WSJP PWN].

Czasownik ten należy do słownictwa podstawowego (wspólnego różnym odmianom polszczyzny), mającego dużą frekwencję we współczesnych wypowiedziach użytkowników polszczyzny. Potwierdza to również fakt występowania rozbudowanej rodziny wyrazów, do której m.in. należą takie formy jak: *wybrać* – *wybierać*, *wybrać się* – *wybierać się*, *wybranek*, *wybranka*, *wybrani*, *wybraniec*, *wybraniecki*, *wybrany*, *wybór*, *wybory*, *wyborca*, *wyborczy*, *wybornie*, *wyborny*, *wyborowy*, *wyborowa*, a doliczyć tu można także inne czasownikowe formy przedrostkowe (typu *zabrać* – *zabierać*, *przebrać* – *przebierać*) i derywaty od nich utworzone, nie mówiąc już o podstawowym czasowniku *brać* i jego gnieździe słowotwórczym.

Spośród słów skrzydlatych, związanych z *wyborem*, *wyborami* i *wybieraniem*, których jest zaledwie kilka, chyba najnośniejszy intelektualnie jest cytat z Bertolta Brechta (w przekładzie Krzysztofa Karaska): „Czy nie byłoby prościej, aby rząd rozwiązał naród i wybrał sobie nowy?” Zawiera się w nim bowiem istota mechanizmu wyborów, które podejmujemy w sprawach dużych i małych, ponosząc później konsekwencje swych czynów.

Bibliografia

H. Markiewicz, A. Romanowski, 1990, *Skrzydlate słowa*, Warszawa.

SEJP – W. Boryś, 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.

SJPDor – W. Doroszewski (red.), 1967, *Słownik języka polskiego*, t. IX, Warszawa.

SL – S.B. Linde, 1860, *Słownik języka polskiego*, t. VI, cz. I, Lwów.

WSJP PWN – S. Dubisz (red. nauk.), 2018, *Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. I, V, Warszawa.